

Теорія та методика виховання
СМАК ЯК ЕСТЕТИЧНА КАТЕГОРІЯ

Блудова Ю.О.

**Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради,
викладач кафедри педагогіки та психології**

З кінця XIX ст. темп життя почав стрімко прискорюватися, адаптація людини до суспільного життя перестала безпосередньо залежати від її суто фізичних характеристик. Об'єм інформації зростає, людина оточена світом машин, відірвана від природи, мало рухається, нервові перевантаження стали повсякденною реальністю. Життя складнішає і відповідно більш складними стають переживання людини. Через відчутну втрату сімейних ідеалів на сьогодні родини також стала джерелом помітних емоційних негараздів.

Цими та їм подібними чинниками зумовлено зростання загального інтересу до питань, що стосуються людської поведінки і пошуку сенсу людського існування. У міру естетизації світової спільноти, яка розвивається завдяки електронним засобам масової інформації, зростає роль естетичних смаків – здібності людей розрізняти прекрасне і потворне, низькоякісне в мистецтві, літературі, прикладних видах мистецтва.

Категорія естетичного смаку з'явилася в європейській науці у XVII ст. як результат розвитку нових течій мистецтва XV – початку XVII ст., що ламали старі канони і породжували потребу в універсальних критеріях їх оцінки. З іншого боку, розвиток індивідуальності, започаткований епохою Відродження, ставив питання про можливість суб'єктивної, самостійної оцінки художнього твору, яка ґрунтується на почутті естетичного задоволення або смаку [1].

Особливий внесок у тлумачення поняття смаку вніс видатний німецький філософ І. Кант. Попередники Канта зробили крок до переоцінки чуттєвого та ірраціонального, що становило основу нового уявлення про людину. Вони

визначали смак як здібність інтуїтивно відчувати прекрасне, як почуття, що вільне від будь-яких утилітарних міркувань та незалежне від суджень розуму.

Кант вважав, що суттєвим естетичним фактором смаку є почуття задоволення, яке супроводжує споглядання прекрасного. Почуття прекрасного лежить у підґрунті смаку. Кант вважав, що почуття задоволення викликається всезагальною доцільністю, яка існує суб'єктивно як форма апріорного принципу свідомості та об'єктивно – як чиста форма предмета. Таким чином, естетичне почуття або почуття задоволення є усвідомленням доцільності предмета [2].

Естетичний смак не є природженою властивістю людини і його не можна зводити до психофізіологічних реакцій. Це соціальна, духовна якість людини, що формується, як і багато інших соціальних якостей, в процесі виховання та навчання людини. Естетичний смак є однією з найважливіших характеристик особистого становлення, що відбиває рівень самовизначення кожної окремої людини. Тобто естетичний смак не зводиться до здатності естетичної оцінки, оскільки не зупиняється на самій оцінці, а завершується присвоєнням або запереченням культурної естетичної цінності. Тому вірніше буде визначити естетичний смак як здатність особистості до індивідуального відбору естетичних цінностей, а тим самим до саморозвитку і самовиховання.

Справді, людина, якій властиве почуття естетичного смаку, вирізняється з-поміж інших певною завершеністю, цілісністю, тобто є не тільки людським індивідом, а й особистістю.

Становлення особистості – процес тривалий, який, власне, не завершується до останніх днів життя людини. Цінність кожної особистості і полягає саме в її неповторності, своєрідності. Значною мірою це досягається тим, що в процесі формування на особистість впливає неповторний комплекс культурних цінностей і духовних орієнтацій. Отже, створюється унікальність умов формування кожної людини. І естетичний смак при цьому стає не тільки інструментом творення такої унікальності, а й засобом її об'єктивації, суспільного самоствердження [4].

Естетичний смак є своєрідним почуттям міри, вмінням знаходити необхідні умови в особистому ставленні до світу культури і цінностей. Наявність естетичного смаку проявляється як відповідність внутрішнього і зовнішнього, гармонії духу і соціальної поведінки, соціальної реалізації особистості.

Часто естетичний смак зводять лише до зовнішніх форм його прояву. Наприклад, розглядають смак як здібність людини дотримуватись моди як у вузькому, так і в найширшому розумінні. Тобто смак зводять до уміння модно вдягатися, відвідувати модні виставки та спектаклі, знати про останні літературні публікації. Звичайно, все це не суперечить формам об'єктивації смаку, проте естетичний смак справді високого рівня – це не стільки зовнішні прояви, скільки глибока гармонійна сполука духовного багатства особи з відповідністю її соціального прояву. Адже особистість, що володіє естетичним смаком, сліпо не додержується моди, а у випадку, коли модний одяг нейтралізує, деформує її індивідуальні особливості, вона сміливо може стати старомодною або нейтральною до моди. В цьому і проявляється її естетичний смак. Ще більшою мірою вибіркоким він може бути щодо форм поведінки і спілкування. Особливості спілкування є, мабуть, головними характеристиками особистості. Саме тому створити правдиве уявлення про людину можна лише за умов спілкування або спільної праці. Вміння людини послідовно та цілеспрямовано розвивати і культивувати особисті соціокультурні властивості через відбір та засвоєння певних культурних цінностей і є індивідуальним естетичним смаком [2].

Естетичний смак має також і особливу модифікацію – художній смак. Розвивається він на основі естетичного і взаємно впливає на нього. Художній смак формується тільки через спілкування зі світом мистецтва і значною мірою визначається художньою освітою людини, тобто знанням нею історії мистецтв, законів формотворення різних видів мистецтва, знайомством з літературно-художньою критикою. Але оскільки змістом мистецтва є та ж сама система суспільних цінностей (щоправда, представлена у даному разі в художній

формі), то і художній смак стає предметом суперечок, в усякому разі відтоді, як виникло саме поняття «смак».

Ці суперечки є не тільки можливими, вони стали необхідними, тому що стосуються цінностей, які становлять саму духовну структуру людської особистості і є визначальними як для характеру особистої самосвідомості, так і для характеру індивідуальної життєдіяльності. Отже, особистість як суспільна істота зацікавлена в суспільному визнанні тих цінностей, які визначають систему її духовності, її орієнтири та потреби щодо сенсу життя [3].

Такою ж мірою, як і по відношенню до особистості, естетичний та художній смаки можуть характеризувати уподобання, симпатії та антипатії соціального прошарку або класу. Естетичний смак, обумовлений усім комплексом суспільних обставин, і в класовому стратифікованому суспільстві завжди несе на собі відбиток класових уподобань, цілей та цінностей. Єдиних естетичних смаків та уподобань, які були б притаманні всім народам усіх часів, усім суспільним групам, не існує.

Виникає питання, як розрізнати добрий і поганий смаки? Чи існують об'єктивні критерії смаку? Питання вирішується по-різному. Частина вчених вважають судження смаку суб'єктивними і на цій підставі відкидають необхідність пошуку об'єктивного критерію якості смаку. Проте більшість дослідників вважають, що ні релятивізм щодо смаку, який визнає всі смаки правомірними, ні догматизм, який вимагає чітких правил і нормативів доброго смаку, не здатні вирішити це складне питання. Адже добрий смак є таким же багатоваріантним, як і поганий, тобто смаки різноманітні та мінливі, вони можуть існувати в численних варіантах. Та все ж їх можна відрізнити один від одного, оскільки існують об'єктивні критерії смаку [2].

Судження естетичного смаку – це оцінка дійсності у відповідності з естетичними почуттями, потребами, інтересами та світоглядом людини. Отже, естетичний смак є єдністю об'єктивного і суб'єктивного, тобто в судженні смаку знаходять відображення не тільки якості предмета, що сприймається, а й якості

суб'єкта, що сприймає. В ньому відбивається своєрідність почуттів, інтелекту, культури суб'єкта, його освіченість, соціальний стан.

Судження смаку спирається на своєрідний інтелектуальний механізм – естетичну інтуїцію, яка ґрунтується на творчій уяві, що дає змогу сприймати образ «цілого» (предмета, явища, процесу), не піддаючи його логічному розчленуванню, аналітичному опрацюванню розумом. Тобто механізм естетичного судження, або судження смаку, то є специфічна форма пізнання, що дає змогу через розвинуте естетичне почуття пізнавати явища дійсності, які ще не пізнані наукою, не формалізовані, тобто не виражені в понятті, формулі, категорії. Іншими словами: естетична інтуїція (творча уява) є особливим інтелектуальним процесом, який ґрунтується на розвиненій людській чуттєвості і дає змогу їй правильно, об'єктивно (щодо людських потреб) сприймати навколишній світ.

Нинішня соціально-економічна і політична ситуація в Україні хоч і не перешкоджає формуванню витончених та індивідуалізованих естетичних смаків, але й не сприяє цьому через економічні негаразди, внаслідок чого порожніють музеї, виставки, театри, не розкупуваються книги і альбоми художніх творів. Саме тому особливого значення набуває естетичне виховання і формування художньо-естетичного смаку молоді, тобто виховання здатності сприймати, оцінювати і правильно розуміти прекрасне в природі, праці, міжособистісних стосунках, вчинках тощо.

Список використаних джерел:

1. Банфи А. Философия искусства. М., 1989. – С. 113.
2. Естетика: Підручник / Л.Т.Левчук, Д.Ю.Кучерюк, В.І.Панченко; За заг. ред. Л.Т.Левчук. – К.: Вища шк., 2000. – 399 с.
3. Кучерюк Д. Ю. Естетика праці. Ціннісні відносини. Творчість. Людина. – К.: 1989. – 135
4. Стрілько В.В. Формування естетичних смаків старшокласників у роботі загальноосвітньої школи. – Харків: Колегіум, 2011. – 252с.